

JINOYAT SODIR ETGAN SHAXSGA NISBATAN JAVOBGARLIK VA JAZO MASALALARI

Bo‘ronova Maftuna Shaymardon qizi

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan javobgarlik va jazo masalalarining huquqiy mohiyati yoritilgan. Unda jinoyiy javobgarlik tushunchasi, uning asoslari, jazo tizimi, jazolarning maqsadi hamda jazo tayinlashning umumiy qoidalari tahlil qilingan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida belgilangan jazo turlari va jinoyiy javobgarlikning ahamiyati ilmiy-huquqiy jihatdan ko‘rib chiqilgan.

KALIT SO‘ZLAR: jinoyat, javobgarlik, jazo, jinoyiy javobgarlik, sud, Jinoyat kodeksi, jazo tayinlash, huquqbuzarlik.

АННОТАЦИЯ: В данной статье раскрывается правовая сущность ответственности и наказания в отношении лица, совершившего преступление. В ней анализируются понятие уголовной ответственности, её основания, система наказаний, цели наказания, а также общие правила назначения наказания. Кроме того, с научно-правовой точки зрения рассматриваются виды наказаний, предусмотренные Уголовным кодексом Республики Узбекистан, и значение уголовной ответственности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: преступление, ответственность, наказание, уголовная ответственность, суд, Уголовный кодекс, назначение наказания, правонарушение.

ÖZET: Bu makalede suç işleyen kişiye karşı sorumluluk ve ceza meselelerinin hukuki niteliği ele alınmıştır. Makalede ceza sorumluluğu kavramı, onun esasları, ceza sistemi, cezaların amaçları ve ceza tayininin genel kuralları analiz edilmiştir. Ayrıca Özbekistan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nda belirlenen ceza türleri ve ceza sorumluluğunun önemi bilimsel ve hukuki açıdan incelenmiştir.

АНАХТАР КЕЛИМЕЛЕР: suç, sorumluluk, ceza, ceza sorumluluğu, mahkeme, Ceza Kanunu, ceza tayini, hukuk ihlali.

ABSTRACT: This article discusses the legal essence of liability and punishment for a person who has committed a crime. It analyzes the concept of criminal liability, its grounds, the system of punishments, the purposes of punishment, and the general rules

for imposing punishment. In addition, the types of punishment established in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan and the importance of criminal liability are examined from a scientific and legal perspective.

KEYWORDS: crime, liability, punishment, criminal liability, court, Criminal Code, sentencing, offense.

Kirish

Har qanday demokratik huquqiy davlatda qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda jamiyatda barqarorlikni saqlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda jinoyat huquqi alohida o'rin tutadi. Chunki jinoyat huquqi jamiyat uchun xavfli bo'lgan qilmishlarni aniqlaydi, ularga nisbatan javobgarlik choralari belgilaydi hamda jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan jazo qo'llash shaklini tartibga soladi. O'zbekiston Respublikasida jinoyiy javobgarlik masalalari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Jinoyat kodeksi hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar asosida tartibga solinadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan bo'lib, unda jinoyat tushunchasi, javobgarlik asoslari, jazo tizimi va jazodan ozod qilish masalalari mustahkamlab qo'yilgan.

Jinoyiy javobgarlikning asosiy maqsadi faqat jazolash emas, balki jinoyat sodir etgan shaxsni tuzatish, qayta tarbiyalash, yangi jinoyatlar sodir etilishining oldini olish hamda jamiyatda qonuniylik va adolatni ta'minlashdan iboratdir. Shu sababli javobgarlik va jazo masalalarini ilmiy hamda amaliy jihatdan o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Jinoyiy javobgarlik — bu shaxsning jinoyat sodir etganligi sababli davlat oldida qonunda belgilangan tartibda javob berish majburiyatidir. Jinoyiy javobgarlik faqat sud hukmi bilan qo'llaniladi va shaxs aybdor deb topilgandan keyingina yuzaga keladi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining asosiy prinsiplaridan biri qonuniylik prinsipi bo'lib, unga ko'ra hech kim qonunda nazarda tutilmagan jinoyat uchun javobgarlikka tortilishi mumkin emas. Jinoyiy javobgarlikning yuzaga kelishi uchun jinoyat tarkibining barcha elementlari mavjud bo'lishi lozim. Bular — jinoyat obyekti, obyektiv tomoni, subyekti va subyektiv tomonidir. Ushbu elementlardan birortasi mavjud bo'lmasa, shaxsni javobgarlikka tortish mumkin emas. Jinoyat sodir etgan shaxsning aybi qasddan yoki ehtiyotsizlik orqasida sodir etilgan bo'lishi mumkin. Jazo esa davlat tomonidan sud hukmi asosida jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan qo'llaniladigan

majburlov chorasi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 42-moddasida jazoning tushunchasi va maqsadlari belgilangan. Unga ko‘ra jazo mahkumni axloqan tuzatish, uning jinoiy faoliyatini davom ettirishiga to‘sqinlik qilish hamda boshqa shaxslarni jinoyat sodir etishdan ogohlantirish maqsadida qo‘llaniladi. Shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 43-moddasiga muvofiq bir nechta jazo turlari mavjud. Jumladan, jarima, muayyan huquqdan mahrum qilish, majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari, ozodlikni cheklash, intizomiy qismga jo‘natish, ozodlikdan mahrum qilish va umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazolari belgilangan. Ushbu jazolar jinoyatning og‘irlik darajasi, shaxsning aybi, qilmishning ijtimoiy xavflilik darajasi hamda boshqa holatlardan kelib chiqib tayinlanadi. Sud jazo tayinlashda adolatlilik va insonparvarlik prinsiplariga amal qiladi. Sud tomonidan jinoyatning xususiyati, yetkazilgan zarar, aybdorning shaxsi, uning oilaviy ahvoli, qilmishdan chin ko‘ngildan pushaymon bo‘lishi kabi holatlar inobatga olinadi. Shu bilan birga, jazoni og‘irlashtiruvchi va yengillashtiruvchi holatlar ham muhim ahamiyatga ega. Jinoyat huquqida javobgarlikdan va jazodan ozod qilish institutlari ham mavjud. Masalan, shaxs chin ko‘ngildan pushaymon bo‘lsa, yetkazilgan zararni qoplasa yoki yarashuv natijasida ish tugatilsa, qonunda nazarda tutilgan hollarda javobgarlikdan ozod qilinishi mumkin. Bundan tashqari, amnistiya va afv institutlari ham insonparvarlik prinsipining amaliy ifodasi hisoblanadi. Bugungi kunda O‘zbekistonda sud-huquq tizimini isloh qilish doirasida jinoyat qonunchiligini liberallashtirish, inson huquqlarini himoya qilish hamda odil sudlovni ta‘minlashga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, qamoq jazolarini kamaytirish, muqobil jazo choralari keng qo‘llash va yoshlar o‘rtasida jinoyatchilikning oldini olish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, jinoyiy javobgarlik va jazo jamiyatda qonuniylikni ta‘minlash, fuqarolar xavfsizligini himoya qilish hamda jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim vosita hisoblanadi. Jinoyiy javobgarlik shaxsning sodir etgan qilmishi uchun davlat oldida javob berishini anglatadi, jazo esa ushbu javobgarlikning amaliy ifodasidir. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligida insonparvarlik, adolatlilik va qonuniylik prinsiplari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Sud tomonidan jazo tayinlashda har bir holat individual ravishda baholanadi. Shu sababli jinoyiy javobgarlik va jazo masalalarini chuqur o‘rganish huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – 1994-yil 22-sentabr.

3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent, 1994.
4. Rustamboyev M.X. Jinoyat huquqi. Umumiy qism. – Toshkent: TDYU, 2018.
5. Usmonaliyev M. Jinoyat huquqi nazariyasi. – Toshkent, 2016.
6. Ahmedov G‘. O‘zbekiston Respublikasida sud-huquq islohotlari. – Toshkent, 2021.
7. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenum qarorlari to‘plami. – Toshkent, 2022.
8. Yuldashev A. Jinoyiy javobgarlik asoslari va prinsiplari. – Toshkent, 2019.
9. Karimov I.A. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash masalalari. – Toshkent, 2010.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari to‘plami. – Toshkent, 2024.